

**ტარიელ ფუტკარაძე –
ქართული ლიტერატურის მკვლევარი**

**TARIEL PUTKARADZE –
RESEARCHER OF GEORGIAN LITERATURE**

მაყვალა დავითაძე

სამცხე-ჯავახეთის სახელმწიფო უნივერსიტეტი
საქართველო, ახალციხე

Makvala Davitadze

Samtskhe-Javakheti State University
Georgia, Akhaltsikhe

ABSTRACT

The topicality of the topic: Fundamental research of centuries-old Georgian literature mainly begins in the nineteenth century. Since then, several important works have been studied and researched by scientists. Scientific-philological scientific work continued in the twentieth century, however, in the first half of the twentieth century, scholars were reporting on communist ideology, which is why many literary texts were often misjudged. In the eighties of the twentieth century, a generation with a national consciousness emerged on the scientific scene. They were able to somehow revise the existing scientific opinions and, at the same time, re-evaluate several monuments of Georgian literature and formulate their point of view.

Aim of the research: The present study aims to present the merits of T.Putkaradze, a prominent twentieth-century scientist. Although his main field of study was Kartvelology and Linguistics, he did not neglect the problematic issues of old or new Georgian literature. He devoted an interesting study to the issues of both old and new Georgian literature. The research aims to study these scientific views and to demonstrate the new and different approaches of the researcher to these issues

Main Conclusions: As a result of studying T. Putkaradze's scientific works, the following conclusion was made:

1. The researcher re-evaluated several Toto, these migrants monuments of Georgian literature in a completely new way.
2. Distinguish the periods of functioning of Georgian language stylistic variants:
 - Pre-writing period
 - Fifth-tenth centuries
 - Eleventh-twentieth centuries

3. Contrary to the opinion of other scholars, the researcher considers the eighth century to be the probable time of the creation of „Praise and Glory of the Georgian Language“.

4. The story of all the states discussed in „The Knight in the Panther`s Skin“ is an analysis of different ways of development of Georgia in the eleventh-thirteenth centuries.

5. T. Putkaradze`s assessment of I. Chavchavadze`s „Hermit“ is a completely new word in the study of the poem. He singled out three theses:

A. Due to the decline of the people`s faith, the given state is in danger of destruction. According to Ilia, Bethlehem, empty of prayers, is Georgia;

B. there is eternal wrestling of spiritual and physical origins in man; A living person is not able to completely deny his carnal origin;

C. Only a highly moral person can rise above carnal passions

საკვანძო სიტყვები: ტარიელ ფუტკარაძე, ქართული ლიტერატურა, მკვლევარი, განდევნილი, მხატვრული სახე, პატრიოტიზმი.

Keywords: Tariel Putkaradze, Georgian literature, researcher, hermit, artistic look, patriotism.

ქართულ სიტყვიერ კულტურას, რომელსაც უძველესი ისტორია გააჩნია, აუცილებლად სჭირდებოდა და სჭირდება სარანგი, მცველი, ღირსეული ადამიანები, რომლებიც, შეფიცულთა მსგავსად, ყოველთვის ფხიზლობენ, დარაჯად უდგანან სამშობლოს, რადგან მათი ცხოვრების მთავარი აზრი და ორიენტირი ქართული კულტურის დაცვაა. ასეთ ადამიანთა მხრებზე დგას ერის აწმყო; ასეთ ადამიანთა არსებობა არ გვაძლევს საშუალებას დავივიწყოთ წარსული, თვალი არ გავუსწოროთ აწმყოს, ან იმედით არ შევხედოთ მომავალს.

XIX საუკუნე ჰუმანიტარულ მეცნიერებათა აფეთქების საუკუნეა. ამ საუკუნეში, საბედნიეროდ, ქვეყანას ჰყავდა არაერთი თვალსაჩინო მეცნიერი და მოღვაწე, რომელთაც წარუშლელი კვალი დაამჩნიეს ქართული ლიტერატურის შედევრთა სისტემურად შესწავლის საქმეს. საბედნიეროდ, ეს გზა არ შეწყვეტილა არც მეოცე საუკუნეში.

სწორედ მეოცე საუკუნე აღმოჩნდა ეროვნული ცნობიერების მძაფრად აღქმისა და თავისუფლებისათვის ბრძოლის დრო. ასპარეზზე გამოვიდა მეცნიერთა ის თაობა, რომელმაც ეროვნული სულიერება და კულტურა უმაღლეს საფეხურზე აიყვანა თავისი კვლევებით.

ცხოვრება დინამიკაა, ყველაფერი ექვემდებარება განსჯა-გაანალიზებას, ანდა, შეიძლება, ასეც ითქვას: ერთხელ მიღებულ შეხედულებათა შეცვლაც მისაღებია. მაგ., მეოცე საუკუნის 20-30-იანი წლებიდან გამოიკვეთა ტენდენცია: მეცნიერულ კვლევებში გათვალისწინებული უნდა ყოფილიყო ოფიციალური (კომუნისტური)

იდეოლოგია. ამას კი, არცთუ იშვიათად, მოჰყვებოდა მხატვრული ტექსტის არასწორი ინტერპრეტაცია ან გაგება.

ტარიელ ფუტკარაძემ უნივერსიტეტის წარჩინებით დამთავრების შემდეგ თავისი შრომა, მოღვაწეობა დაუკავშირა ქართველოლოგიას, ქართულ ენათმეცნიერებას; მეცნიერების კვალდაკვალ, მთელი მგზნებარებით ჩაერთო ეროვნულ მოძრაობაში. იყო ზვიად გამსახურდიასა და მერაბ კოსტავას თანამოაზრე. მართლაც საამაყოა, რომ თავგადადებული იბრძვი სამშობლოს თავისუფლებისათვის, ხედავ ბრძოლის სასურველ შედეგს და ხელს აწერ ასე ნანატრ საქართველოს დამოუკიდებლობის აქტზე.

არ არის იოლი ეროვნულ მოძრაობაშიც იყო და ამავდროულად ეწეოდა მეცნიერულ და პედაგოგიურ-საგანმანათლებლო საქმიანობასაც. ამას უდიდესი ენერჯია და ძალისხმევა სჭირდება. და სწორედ ასეთ რთულ საქმეს ბრძვიყინვალედ გაართვა თავი ბატონმა ტარიელმა. მას არასოდეს უვლია იოლი გზით, გაუკვალავი გზით სიარული მისთვის ერთგვარი ექსტაზიც იყო და საამაყოც.

როგორც აღვნიშნეთ, ბატონი ტარიელის მეცნიერული ინტერესების სფეროს ქართველოლოგია და ენათმეცნიერება შეადგენდა, თუმცა მას უყურადღებოდ არ დაუტოვებია ქართული ლიტერატურის არაერთი პრობლემური და საკვანძო საკითხი.

ამჯერად გვინდა ვისაუბროთ ტარიელ ფუტკარაძის, როგორც ქართული ლიტერატურის მკვლევრის, შესახებ.

მისი ფიქრი, აზრი, სულიერება თავს დასტრიალებდა იმ დიდ საგანძურს, რომელსაც ქართული ხელნაწერები, ძველი ქართული მწერლობა ჰქვია.

ბატონმა ტარიელმა საინტერესო გამოკვლევა უძღვნა ქართულ ხელნაწერებს, როგორც ქართული კულტურული მემკვიდრეობის უმნიშვნელოვანეს მასალას. მკვლევარი ვარაუდობს, რომ მაზდეანურ ირანთან მწვავე დაპირისპირება აღმოჩნდა ქართული ორიგინალური ჰაგიოგრაფიული მწერლობის განვითარების პირობა, ხოლო მის კვალობაზე ჩნდება ჰაგიოგრაფიული ჟანრის პირველი თარგმანებიც. სწორედ აქედან ეყრება საფუძველიც ორიგინალურ ქართულ სიტყვიერ კულტურას.

საინტერესოა მეცნიერის მოსაზრებები უცნობი ავტორის მიერ შექმნილი „ქება და დიდება ქართულისა ენისაჲს“ შესახებ.

იოანე ზოსიმეს სახელით შექმნილ ჰიმნს არაერთმა მეცნიერმა მიაპყრო ყურადღება XX საუკუნის მეორე ნახევარში: მაგ., აკ. ბაქრაძემ (1982), რამაზ პატარიძემ, ზურაბ კიკნაძემ, ნუგზარ პაპუაშვილმა. მათ მოსაზრებათა გვერდით საინტერესოა ტარიელ ფუტკარაძის ხედვაც. მკვლევარი დეტალურად აღწერს და აანალიზებს მათე საუკუნის ოთხივე ხელნაწერს და მათი ანალიზის საფუძველზე აკეთებს დასკვნას „ქებაის“ ავტორისა და დაწერის დროის შესახებ. მისი ვარაუდით, ტექსტი შექმნილია ბევრად ადრე. იგი წარმოაჩენს ტექსტს თანამედროვე პუნქტუაციური ნორმების გათვალისწინებით.

აღნიშნულ ტექსტს აკ. ბაქრაძე, რ. პატარიძე და სხვები მიიჩნევენ მეოთხე საუკუნეში შექმნილად. პ. ინგოროყვა ამ ტექსტს მიაკუთვნებდა მეცხრე საუკუნეს, კ. კეკელიძე, კ. გამსახურდია - X საუკუნეს. ხოლო ტარიელ ფუტკარაძე ამ ტექსტის შექმნის სავარაუდოდ დროდ VIII საუკუნეს მიიჩნევს.

მკვლევრის ერთ-ერთი საინტერესო ნაშრომი ეძღვნება ქართული მწერლობის ძირითად ტენდენციებს: ერთიან ქართულ საწიგნობრო ენაში ასხვავებს ორ ძირითად სტადიას, რომლითაც იქმნებოდა ორი ძირითადი ნაკადი: საერო და სასულიერო მწერლობა.

სარწმუნო და დამაჯერებელია მისი მოსაზრება ქართული ენის სტილური ვარიანტების ფუნქციონირების პერიოდებზე. მკვლევარი გამოყოფს: 1. დამწერლობამდელ პერიოდს; 2. V-X საუკუნეებს; 3. XI-XX საუკუნეებს.

მეცნიერებაში ქართული მწერლობის პერიოდიზაციის შესახებ არაერთი მოსაზრება და ვარიანტია ცნობილი. მაგ., ალ. ცაგარლის, სოლ. დოდაშვილის და ა.შ. მკვლევრის მიერ ქრონოლოგიური დაყოფის მცდელობა სრულიად ახალი, საყურადღებო და გასათვალისწინებელია.

როდესაც ტარიელ ფუტკარაძის კვლევების შესახებ ვსაუბრობთ, შეუძლებელია გვერდი ავუაროთ მის ნაშრომს, რომელიც ეხება ხელისუფლების გადაცემის საკითხს შოთა რუსთველის „ვეფხისტყაოსანში“. რუსთველოლოგები საინტერესო მოსაზრებას გამოთქვამდნენ პოემის კვლევის მეთოდოლოგიის შესახებ. ბევრი მეცნიერი მიიჩნევდა, რომ შუა საუკუნეთა ლიტერატურის კვლევის მეთოდოლოგიაში წამყვანი უნდა იყოს ისტორიზმის პრინციპი.

ზვიად გამსახურდია თვლიდა, რომ „ლიტერატურას ვერასოდეს შევისწავლით მისი წარმომშობი ეპოქისათვის დამახასიათებელი ცნობიერებისაგან მოწყვეტით, მისგან იზოლირებულად, უნდა ამოვიდეთ ეპოქის სინამდვილიდან, ესა თუ ის ნაწარმოები ისტორიულ კონტექსტში უნდა იქნას გაანალიზებული“. სწორედ ამ პრინციპს ემყარება მკვლევრის ზემოხსენებული ნაშრომიც.

რუსთველოლოგები არაერთხელ შეხებიან „ვეფხისტყაოსნის“ პლასტებს და დღემდე ჩამოყალიბებულია მოსაზრება, რომ პოემის გააზრება-გაანალიზება მხოლოდ ერთი - მხატვრული მიმართულებით არასწორია. ნაწარმოების გასააზრებლად აუცილებელია მისი დაკავშირება ისტორიულ ამბებთან. თამარ ერისთავი მთლიანად რუსთველის პოემას აკავშირებდა მისი დაწერის დროის ამბებთან და მიუთითებდა, რომ პოემაში თავიდან ბოლომდე იკითხება მაშინდელი ისტორიული სინამდვილე, რომ პოემას აქვს როგორც მხატვრული, ისე ისტორიული განზომილება.

ტ. ფუტკარაძე სწორედ ისტორიული ფონის თანხლებით განიხილავს და აანალიზებს პოემაში სახელმწიფოთა მოდელირებას, სახელმწიფოებრივი მოწყობის თუ ხელისუფლების გადაცემის საკითხს. გვაძლევს მეტად საინტერესო მოსაზრებას მეფის ასულის გათხოვების ალტერნატიული

სცენარებისას. ყურადღებას მიაპყრობს და ანალიზებს ერთი ისტორიული მოვლენის ორგვარად განვითარების შესაძლებლობას. მეცნიერი თავის მოსაზრებას ადასტურებს და განამტკიცებს ისტორიული წყაროებით. მისი აზრით, „ვეფხისტყაოსანში“ განხილული ყველა სახელმწიფოს ამბავი მეთერთმეტე–მეცამეტე საუკუნეების საქართველოს განვითარების სხვადასხვა გზის ანალიზია. მოსაზრება მართლაც ყურადსაღებია და ჩაღრმავებას საჭიროებს.

განსაკუთრებული ყურადღება მინდა გავამახვილო მკვლევრის მეტად საინტერესო ნაშრომის შესახებ, რომელიც შეეხება ილია ჭავჭავაძის ნაწარმოების „განდეგილი“ ტექსტსა და ქვეტექსტს. როგორც ტ. ფუტკარაძე აღნიშნავს, ნაწარმოები, მართლაც, არ არის მხოლოდ ერთი მხრიდან დასანახი და გასაანალიზებელი. ის მრავალმხრივი ქვეტექსტებითაა სავსე.

ილიამ პოემა „განდეგილი“ ორ თვეში დაწერა (1882 წლის დეკემბერი–1983 წლის იანვარი). როგორც ნ. გრიგალაშვილი აღნიშნავს, ეს ნაწარმოები „ილიას პოეზიის გვირგვინია“, მაგრამ ნაწარმოების სიდიადის გააზრებას დრო დასჭირდა. ილიას თანამედროვე ერთმა კორესპონდენტმა დავით კუხელმა პოემა პოეტის ხელიდან გამოსულ ყველაზე უსუსტეს ნაწარმოებად ჩათვალა როგორც შინაარსით, ისე გარეგნული ფორმით. იმ დროიდან მოყოლებული ბევრჯერ შეფასდა და გადაფასდა ნაწარმოების იდეა, მიზანდასახულება და ასევე ი. ჭავჭავაძის პოეტური ოსტატობა.

საინტერესოა მკვლევრის მოსაზრება, რასთან გვაქვს საქმე, როგორ გავაანალიზოთ მწირის სახე, რომელიც ერთგვარ სიმბოლოდაა ქცეული როგორც ცხოვრებისაგან განდგომილი ადამიანის შინაგანი განცდებისა, განდეგილი გამოირჩევა შეცოდების აბსოლუტური პირობითობით. მკვლევარი მიიჩნევს, რომ „განდეგილში“ სახარებისეული სიმალლითაა გაშლილი და გადაწყვეტილი ევას მიერ ადამის შეცდენის უძველესი თემა.

მეცნიერის ვარაუდით, წმ. ილია მართლმად „განდეგილში“ განიხილა სამი ცნობილი თეზა:

1. ხალხის რწმენის დაკნინების გამო, მოცემულ სახელმწიფოს განადგურების საფრთხე ემუქრება. ილიას აზრით, მლოცველებისაგან დაცარიელებული ბეთლემი საქართველოა;

2. მხოლოდ მაღალზნეობრივ ადამიანს შეუძლია ამაღლდეს ხორციელ ვნებებზე;

3. ადამიანში სულიერი და ხორციელი საწყისების მარადიული ჭიდილია; ცოცხალ ადამიანს არ ძალუძს, სრულად უარყოს თავისი ხორციელი საწყისი.

მკვლევარი მწირს მიიჩნევს წმ. ანტონ დიდის სულიერ მემკვიდრედ და შესაბამისად, ამქვეყნიური, ადამიანური ყოფისთვის სასურველი ზნეობის სახე–სიმბოლოდ.

სრულიად სწორ დასკვნად მიგვაჩნია ტ. ფუტკარაძის განზოგადებული ნააზრევი: „ქართველი ერის შვილები თუკი ქვეყნისათვის მლოცველნი არ იქნებიან, საქართველოს კატასტროფა მოევლინება – საქართველოში

მხეცი დაიბუღებს. მკვლევარი თავის მოსაზრებას ამყარებს ი. ჭავჭავაძის პუბლიცისტური წერილით. კერძოდ, 1887 წლის 16 აპრილს გამოქვეყნებული სტატიით: „ზნეობრივი სიწმინდის მნიშვნელობა ერის მერმისისათვის“.

საინტერესოა მეცნიერის მოსაზრება მწირის, ღვთის კაცის – გაორებისა და ცდუნების ოთხი საფეხურის შესახებ და ყველაზე რთულად მიიჩნევს ეშმაკის ფსიქოლოგიურ ზეწოლას მწირზე.

მკვლევარი მწირის სულიერი აფექტის გასასიგრძეგანებლად პარალელს ავლებს დავითისეულ სინანულთან, ასევე მოჰყავს მსგავსი ეპიზოდები წმინდანთა ცხოვრებიდან. განდეგილის ბოლო „საშინლად შებღავლება“ ღვთისადმი მიაჩნია განკაცებული უფლის ბოლო მიმართვად ზეციური მამისადმი: „ღმერთო ჩემო, ღმერთო ჩემო, რაისთვის დამიტევე მე“.

აღნიშნული ნაწარმოების ფუნდამენტურად შესწავლა–გაანალიზების შედეგად მკვლევარი ასკვნის, რომ ადამის შვილებიდან მოყოლებული ადამიანთა ცხოვრების ისტორია მცდელობაა თვითდახსნის პარალელურად, სხვების გადარჩენისათვის ზრუნვისა. რაც მხოლოდ ძლიერ პიროვნებას ძალუძს. ზრუნვის აღმატებულ სახეობად ლოცვას, ადამიანური ყოფის ყველაზე მაღალ მდგომარეობად ბერ–მონაზვნობას, უმაღლეს მისტიკრიად კი რწმენისათვის სიკვდილს (სიკვდილით სიკვდილის დათრგუნვას) მიიჩნევს.

სრულიად სამართლიანია დასკვნა, რომ რწმენისთვის სიკვდილი ადამიანში ღმერთის საბოლოო გამარჯვებაა. „განდეგილის“ შესახებ მსჯელობისას, მეცნიერი წარმოგვიდგენს ერთგვარ ადამიანურ „იერარქიას“, რომელშიც ყველაზე მაღალ საფეხურზე მდგომ წმინდანთა შემდგომ ბერ–მონაზვნებია დაყენებული, შემდეგ დიდი მეფეები და საზოგადო მოღვაწეები, ეროვნულ და საკაცობრიო ღირებულებებზე ორიენტირებული მეცნიერები, შემოქმედნი, შემდეგ სახელმწიფო ინტერესების დამცველი პოლიტიკოსები და სხვ.

ილია ჭავჭავაძის „განდეგილის“ ასეთი გააზრება–გაანალიზება უდავოდ ახლებურია და დიდ სამსახურს გაუწევს ამ საკითხებით დაინტერესებულ მკვლევარებს.

როგორც აღვნიშნეთ, ტ. ფუტკარაძე ილიას „განდეგილში“ გამოყოფს და აანალიზებს სამ თეზას, რომელიც ჩვენც ასევე წარმოგვიდგენია:

1. მწირი სულიერად აფექტური ადამიანი;
2. მწირის ახალგაზრდული ასაკი;
3. ბერისა და მორწმუნისათვის ამპარტავნული საქციელი.

„არ იყო ხნიერ“, გვამცნობს ავტორი მწირის შესახებ. ვფიქრობთ, ქალთან შეხვედრამდე ის უკვე გაორებულია. მწყემსი ქალის ეპიზოდი არის ბოლო წვეთი საკუთარ სულიერ ბზარში დასარწმუნებლად.

წმინდა მამათა სწავლებაში ამპარტავნობა მიუღებელი ცოდვაა. ერთგვარად, ლოცვანის სხივზე დაყრდნობით მწირი უფალს უწყობს გამოცდას, რითაც უგულბელყოფს სწავლებას - „არ გამოცადო უფალი შენი“.

მწირმა შეჰბღავლა უფალს – შებღავლება არის უარყოფილისადმი მაღალი ხმითა და საყვედურით შემახილი. იესომ კი მშვიდად, ტანჯვაში გაჯერებული სულით თქვა: „ელი, ელი, ლამა საბათქანი? რაც ნიშნავს: „ღმერთო ჩემო, ღმერთო ჩემო, რად მიმატოვე მე“? (მათე 27:46 და მარკოზის 15:34). მაცხოვრის ამ მიმართვაში იკითხება უფალთან სულიერად მდგომის განცდა და არა საყვედური, მწირის შებღავლებისაგან განსხვავებით. ნ. გრიგალაშვილი მწირის ხეტიალს გაიაზრებს როგორც სინანულს.

ვფიქრობთ, მწირის ტანტალი, გიჟივით გარეთ გავარდნა მისი სულიერი გაუწონასწორებლობის ნიშანია. მწირს აკლია ყველაზე მთავარი: „ექვმიუტანელი რწმენა“ და სიმშვიდე. სწორედ ამიტომ ის დამარცხდა თავისი ამპარტავნობისა და სულიერი ეჭვების გამო. მწირს აკლია სწორედ ის მაღლმოსილება, რომელსაც ის ასე ეძებდა. ღვთის მაღლით მოსილ ადამიანს ვერაფრით ექნება ისეთი კუმტი და მწყრალი სახე, როგორც ბერს. მწირი უმწეოდ გამოიყურება, იცის, რომ „ხსნა ყველგან არის“, მაგრამ სათავისო ხსნის გზა არასწორად აქვს არჩეული: არ აქვს გაცნობიერებული იმ გზის სირთულე, რომელიც აირჩია, ვერ ხსნის თავისი გზის, არჩევანის საფუძველს. ამდენად, ის დამარცხებულია.

მიუხედავად აზრთა სხვაობისა, მწირის სახის, ზოგადად ილიას ამ ნაწარმოების შესახებ სხვადასხვაგვარია, ტ. ფუტკარაძის მოსაზრება საყურადღებო და მნიშვნელოვანია დასკვნით ნაწილში. მკვლევრის სასახელოდ უნდა ითქვას, რომ მან სიახლე შეიტანა ნაწარმოების ახლებურად გააზრებაში.

რთული და საპატიო მისიაა, მოღვაწეობდეს ადამიანი ფილოლოგიური მეცნიერების რამდენიმე მიმართულებით ერთდროულად და, რაც მთავარია, ყოველი მიმართულებით ქმნიდეს ღირებულ მეცნიერულ მემკვიდრეობას.

ბატონი ტარიელის სასახელოდ უნდა ითქვას, რომ მან მეცნიერება, პედაგოგიური საქმიანობა და ღირსეული მამულიშვილობა ერთმანეთს წარმატებულად შეუთავსა და არც ერთი მათგანისათვის არ უღალატა.

მისი სამეცნიერო შრომები წარმოადგენს მეცნიერული კეთილსინდისიერებით სავსე ნააზრევს და, ამდენად, უაღრესად ფასეულია.

ტ. ფუტკარაძის მთელი სამეცნიერო მოღვაწეობა აღბეჭდილია უდიდესი პატრიოტიზმით და სამშობლოს ბედზე დაფიქრებული ადამიანის შინაგანი ნაფიქრალ-ნააზრევის განდობაა. მე მისი მოღვაწეობა მეტაფორულად ასე წარმომიდგენია: ეროვნული ცნობიერების დიდ ციხე-სიმაგრესთან დგას სარანგად, მცველად, მტერს ხომ არ დაანებებს არასგზით, მაგრამ ასევე, თუ თავისთავად, ციხეს თუნდაც ერთი მცირედი ლოდის მორყევა ან თუ ქონგურს დანგრევის საშიშროება ემუქრება, მყისიერად შეეშველება.

ეს ღირსეულთა ხვედრია!

გამოყენებული ლიტერატურა

ფუტკარაძე 2014: ფუტკარაძე ტ., ქართველოლოგიის შესავალი. თბილისი, 2014.

კეკელიძე 1980: კეკელიძე კ., ძველი ქართული ლიტერატურის ისტორია, ტ. I. თბილისი, 1980.

ჭავჭავაძე 1984: ჭავჭავაძე ი., თხზულებანი. თბილისი, 1984.

გრიგალაშვილი 2011: გრიგალაშვილი ნ., თანამდევნი სული, ტ. I. თბილისი, 2011.